

۵- مکانیزم جدید همکاری در شورای همکاری متقابل اقتصادی

حتی آغا ز اصلاحات اقتصادی در خلال دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در برخی از کشورهای سوسیالیستی اروپای شرقی بر مبنای این درک قرار داشت که پیشرفت اقتصادی تنها در صورتی می‌تواند تقویت گردد که موسسات خصوصی در تصمیم‌گیری‌های مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری مشارکت نزدیکی داشته باشند. اما از آنجا که اعمال اصلاحات لازم در سیستم که برای عملی کردن این امر طراحی شده بود (یعنی جایگزین نمودن برنامه ریزی‌ها و کنترل‌های مستقیم بجای سیستم برنامه ریزی همه‌جانبه و کنترل‌های غیرمستقیم) امکان پذیر نبود، لذا ایجاد انگیزه و ابتکار در موسسات خصوصی نیز به میزان مورد نیاز، ممکن نگردید. در پرتو این تجربه و در نتیجه فشارهای عمومی بیشتر برای انجام اصلاحات، هدف از تغییرات سیستم در دهه ۱۹۸۰، از بدو امر، اعطای استقلال گسترده اقتصادی به موسسات بوده است. هدف نهائی آن است که دولت را از سطوح فعالیت و تصمیم‌گیری موسسات کلاً خارج نمایند.

یک هدف جانبی از این اصلاحات، تحرک بخشیدن به تقویت جریانهای اقتصادی از طریق برخورداری از اقتصادی بازتر است. از اینرو، جهت اجرای موفقیت آمیز اصلاحات در سطوح ملی، شکل دهی مجدد همکاریها در داخل شورای همکاری متقابل اقتصادی (کومکون) نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. این به معنای آن است که چنین همکاریها

با دید به نحو موثری از اصلاحات در هر یک از کشورهای هماینت کرده، هماهنگی با مفاهیم کلی باشد و در جهت مخالفت آنها حرکت نکند. ویژگی روش فعلی همکاریها، محدود بودن به روابط اقتصادی دوجانبه، با تمام آثار منفی تبعی آن است که در چنین حالتی تقاضاهای زیادی را نمی توان اجابت کرد. به عبارت دیگر، فرآیند اصلاحات ملی مستقیماً "نیازمندانجام حرکتی در روابط اقتصادی خارجی است که تغییراتی اساسی در مکانیزم یکپارچگی اقتصادی را شامل شود.

به موازات اصلاحات داخلی که نقش اصلی را به موسسات اعطای می نماید، اتحاد جماهیر شوروی ترتیبات جدیدی را نیز در روابط اقتصادی خارجی خود بکار گرفته است که بخشهای نه چندان کوچکی از این ترتیبات، موسسات تولیدی را با نیروی بیشتری در مقابل بازارهای خارجی قرار می دهد. بنابراین اتحاد جماهیر شوروی نیز (همچون مجارستان و لهستان در گذشته) امروزه به شدت از این موضع که در مکانیزم یکپارچگی شورای همکاری متقابل اقتصادی تجدیدنظر شود حمایت می کند. کشورهای چکسلواکی و بلغارستان نیز در جریان بازرگانی فعال هستند و تنهائی جمهوری دموکراتیک آلمان و رومانی در کنار گودیاقی مانده اند.

— تلاش برای آفازی جدید

در خلال سه سال اخیر کنفرانسهای متعددی از شورای همکاری متقابل اقتصادی تشکیل گردیده که در آنها کشورهای عضویه موضوع لزوم ایجاد یک مکانیزم یکپارچه سازی جدید پرداخته اند. فوریت درخواست چنین مکانیزمی از یک کنفرانس تا کنفرانس بعد افزایش می یافست. نقایص همکاریها و تشدید مسائل و مشکلات در هر یک از کشورهای

سوسیالیستی ، در مواردی با صراحتی بیرحمانه ، عیان گشته است . شکایات نیز به صورت رکود در تجارت بین کشورهای عضو ، کاهش سهم کشورهای سوسیالیستی از تجارت جهانی ، عدم وجود قدرت رقابت کافی در محصولات ، کاهش نرخهای رشد تولید ... بیان شده است . از اینرو ، روسای نمایندگی کشورهای سوسیالیستی شورای همکاری متقابل اقتصادی در " اجلاس کاری دهم و یازدهم نوامبر ۱۹۸۶ " یکبار دیگر به این نتیجه رسیدند که تعمیق یکپارچگی اقتصادی سوسیالیستی و استفاده از اشکال جدید و پیشرفته تر همکاری اقتصادی از فوریت بسیار زیادی برخوردار است .

اگرچه در مورد جزئیات موضوعات مورد بحث در اجلاس کاری اطلاعی در دست نمی باشد ، ولی دلایل محکمی وجود دارد که - علی رغم فوریت مسایلی که بر رویهم انباشته شده - روسای احزاب کمونیست یکبار دیگر در زمینه بسیاری از رئوس اساسی برنامه اصلاحی مذکور به توافق دست نیافتند . به استثنای تشکیل یک گروه کاری به منظور تنظیم برنامه اصلاحی برای کشورهای عضو شورا ، کنفرانس به نتایج مستقیمی دست نیافت .

پس از پایان کنفرانس آقایان " هونکر " و " چائوشکو " جای هیچگونه تردیدی باقی نگذاشتند که هرگونه همکاری نباید به منافع ملی هر یک از کشورهای آسیبی برساند . آقای گورباچف به نوبه خود ، از آن زمان تا کنون طی اظهاراتی به وضوح اعلام نموده است که مایل است برنامه پروستاریکای او در همکاری بین کشورهای عضو شورا جدی گرفته شود . او در کنفرانس ژوئن ۱۹۸۸ حزب کمونیست شوروی نیز نظرات خود را در مورد یکپارچگی شورای همکاری متقابل اقتصادی به این صورت تنظیم نمود که در آینده نزدیک باید روبل آزادانه قابل تبدیل شده و یک بازار متحدالشکل سوسیالیستی ایجاد شود .

در آنچه که به مثابه تداوم گفتگوها در خلال اجلاس کاری نوا مبرر ۱۹۸۶ محسوب می شد، در چهل و سومین اجلاس فوق العاده کنگره شورای همکاری متقابل اقتصادی، اهداف و سمت گیرهای اصلی تلاشهای مشترک شورای همکاری متقابل اقتصادی به منظور تشویق تغییرات در مکانیزمهای همکاری به صورت زیر تنظیم گردیدند:

- * تقویت همه جانبه توسعه اقتصادی
- * تعمیق روابط اقتصادی، علمی و تکنولوژیکی متقابل بر مبنای سیستم پیشرفته تری از تخصص گرائی و همکاری
- * سرعت بخشیدن به فرایند هم سطح سازی وضعیت توسعه اقتصادی تمامی کشورهای عضو شورای همکاری متقابل اقتصادی.

آقای سیچف (دبیرکل شورای همکاری متقابل اقتصادی) تاکید داشت که این کنگره با تلاش مشترک تمامی کشورهای عضو را تشکیل شد و در کلیه بررسیهای انجام شده، در زمینه انطباق اصلاحات پیشنهادی با ویژگیهای ملی سیستم های اقتصادی در کشورهای ذیربط توجه بسیار زیادی مبذول گردید. اظهارات اخیر را می توان به این نحو تعبیر نمود که هر کدام از کشورهای عضو در مورد هر گونه مکانیزم جدید یکپارچگی همچنان شک و تردیدهایی بسیاری را برآزداشته اند.

نتیجه کنگره چهل و سوم: اتخاذ تصمیم در مورد یافتن تصور مشترکی از تقسیم کار بین المللی سوسیالیستی برای دوره ۱۹۹۱-۲۰۰۵ بود که هدف از آن دستیابی به تقسیم کار بین المللی عقلانی تر و موثرتری باشد. یافتن هرگونه راه حل در مورد موضوعات دشوار جزئیات امربا زهم به فرصت دیگری موکول شد.

از این روش شروع به بحث مجدد در زمینه نیاز به اصلاحات گسترده در جامعه اقتصادی اروپای شرقی در کنگره چهل و چهارم شورای همکاری

متقابل اقتصادی در پراگ (ژوئیه ۱۹۸۸) ، کسی را غافلگیر نکرد. اگرچه اعلامیه پایانی کنگره بیان می نماید که اعضاء شورای همکاری متقابل اقتصادی نیت خود مبنی بر ایجاد شرایط لازم برای جریان آزادانه کالا، خدمات و عوامل تولید را با هدف ایجاد یک بازار واحد - به صورت تدریجی و پس از بررسیهای اولیه لازم - بار دیگر مورد تأیید قرار دادند. مع هذا ، حتی با وجود نظرات کاملاً متفاوتی که در مسورد چگونگی انجام دقیق این امر در میان کشورها حاکم است ، نمی توان اظهار داشت که در زمینه همکاری عقلانی - اقتصادی نقطه عطفی حاصل گردیده است . رومانی اعلامیه پایانی را امضاء ننمود و صریحاً " از آن فاصله گرفت .

برای یک ناظر خارجی ترسیم تصویر دقیقی از اینکه میل به یکپارچگی در هر یک از کشورها تا چه اندازه می باشد ، بسیار مشکل است . آقای مارژای (معاون نخست وزیر مجارستان) نیز با اظهارات خود پس از خاتمه کنفرانس به ایسن عدم اطمینان اضافه کرد . به عقیده ایشان : " کنگره چهل و چهارم نشان داد که تمامی کشورهای ذیربط وضع رابه شکلی بسیار یکسان تر از درگذشته و حتی چندماه قبیل (در کنگره چهل و سوم) می بینند و همگی در حال حاضر تشخیص می دهند که بهبود و تکمیل مکانیزم فعلی کافی نخواهد بود . بلکه ایسن مکانیزم را باید به گونه ای اساسی تغییر داد . " لکن ، همزمان ایشان اظهار نمود که اعضای شورا برای

پذیرش و به اجرا درآوردن پیشنهادهایی که تاکنون تبلور یافته اند و می توانند به سرعت بکار گرفته شوند، اما دگی ندارند. علی رغم این موضوع، ایشان اعتقاد داشتند که مرحله بحرانی مذاکرات داخلی ششورا اکنون سپری گشته است.

– ملاحظه منافع ملی

اگر اظهارات اخیر نمایندگان دولتی سایر کشورهای عضو شورا نیز مورد بررسی قرار گیرد این آگاهی حاصل می شود که در مورد برخی از موضوعات اصلی اتفاق نظر وجود ندارد. در واقع در زمینه هایی که بیسند نظرات مختلف شکافی پرنشده قرار دارد، مسائلی بسیار اساسی وجود دارند. جمهوری دموکراتیک آلمان و رومانی، به دلایل مختلف، مایل به همراهی با موضع دیگر اعضای شورای همکاری متقابل اقتصادی نیستند. این موضوع در تمامی اجلاس های نمایندگان شورا – از جمله اجلاس های که در این مقاله به آنها اشاره نشده است – مشهود بوده است. بعنوان مثال، جمهوری دموکراتیک آلمان به صراحت اعلام نموده است که هرگونه تغییراتی که در نحوه همکاری صورت بگیرد، اصل حفظ منافع ملی باید همواره قابل اجرا باشد. این امر به معنای آن است که اصلاحات در شورای همکاری متقابل اقتصادی باید تحولات در سیستم اقتصادی ملی تمامی کشورهای عضو را لحاظ نماید. لکن این امر به نوبه خود حاکی از آن است که هرگونه تغییر گسترده در مکانیزم های شورای همکاری متقابل اقتصادی، تا زمانی که جمهوری دموکراتیک آلمان مایل به آزادسازی سیستم اقتصادی خود نباشد، محکوم به شکست خواهد بود.

پس جای تعجب نیست که اعلامیه پایانی اجلاس های مذکور آنها

رفت همگی ماهیتی مصالحه آمیز دارند و تاکنون هیچ گونه توافق در مورد برداشتن قدمهای جدی در جهت تغییر شکل مکا نیزم شورا، حاصل نگردیده است. از آنجا که رومانی از نظر اقتصادی اهمیت چندانی ندارد، مقاومت مکرر این کشور در مقابل سیاستهای پیشنهادی دیگر اعضای شورا همکاری متقابل اقتصادی قابل تحمل خواهد بود. لکن، آنچه برای آینده شورا موجب دردسر است این است که دومین قدرت اقتصادی شورا همگاری متقابل اقتصادی پس از اتحاد جماهیر شوروی (جمهوری دموکراتیک آلمان) نمی تواند تدبیر راه حل های پیشنهادی موافقت نماید. یک نمونه از این مسئله اینک حتی در آینده نیز جمهوری دموکراتیک آلمان تنها در صورتی اهداف فعلی (ارتباط مستقیم میان موسسات در کشورهای عضو شورا) را خواهد پذیرفت که کنترل های گسترده مرکزی همچنان حفظ شوند. این کشور همچنین عدم علاقه خود در مورد قابلیت تبدیل پول و آزادی بیشتر در جریان تعیین قیمت کالاها را مورد مبالغه در کشورهای عضو شورا را موکداً و صریح بیان داشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشگاه بین المللی علوم انسانی
مرکزی

علی رغم تمامی اختلافات در عقاید، این موضوع که مجارستان و لهستان دیگر در تشخیص ناگزیر بودن نیاز به تغییر تنها نیستند بلکه روی اتحاد جماهیر شوروی نیز پس از پانزده سال - یا چیزی در این حدود - می توان به عنوان یکی از طرفداران این خط مشی حساب کرد، از اهمیت زیادی برخوردار است. در واقع این کشور به صورت نیروی محرکه اصلی این جریان درآمده است و دیرپا زود، حتی به دلیل اهمیت اتحاد جماهیر شوروی بعنوان شریک تجاری هر کدام از کشورهای عضو شورا همگساری

متقابل اقتصادی، دیگر اعضاء شوراپذیرش مکا نیزم جدیدهمکاری مورد نظراتحاد جماهیرشوروی را به سود منافع اقتصادی خویش خواهند دید. در نتیجه فشارهای ناشی از مشکلات اقتصادی، که بطور روزافزونی غیرقابل تحمل گردیده اند و به دلیل شواهد جدیدی دال بر اکره جمهوری دموکراتیک آلمان و رومانی، تعدادی از کشورهای عضو شوراقابلیت انعطاف و شهادت کافی را جهت جدا شدن از راههای شناخته شده قبلی از خود نشان می دهند. به خصوص، مجارها در حال حاضر آماده اند تا به مقوله ای که تاکنون شدیداً "تحریم شده بود" یعنی تمایل به این که تماماً ——— تصمیماتی که در داخل شورای همکاری متقابل اقتصادی گرفته می شود باید به اتفاق اتخاذ شده و برای عموم قابل اجرا باشد، بپردازند. آنها دیگر این موضوع را که مکا نیزم جدیدهمکاری را می توان — حتی بصورت موقت — در گروه کوچکتري از کشورهای علاقمند به اجرا درآورد، غیرممکن نمی دانند. این کار عملاً "به معنای تشکیل یک منطقه داخلی با یکپارچگی نزدیکتر در داخل شورای همکاری متقابل اقتصادی است که در آن مکا نیزمی که در سایر کشورهای در حال اجرا شدن است در پیشرفت یکپارچگی گروه اخلاص ایجاد نمی کند. بدین ترتیب، در زمینه به اجرا گذاشتن مکا نیزمهای شبه بازاری در شورای همکاری متقابل اقتصادی پیشرفتهایی می تواند حاصل گردد که تحت تاثیر سیستم های اقتصادی متمرکزتر رومانی و جمهوری دموکراتیک آلمان قرار نگیرد. بنا بر این در حال حاضر یکپارچگی اقتصادی، بر اساس مجازدانستن کشورهای مختلف در پی نمودن این راه با سرعتهای متفاوت، قابل تصور است.

— تهدید از جانب با زار داخلی جا معه اقتصادی اروپا

در سالهای اخیر مجارستان موكداً اظهار داشته است که تهدید

جدیدی که بوجود آمده دلیل دیگری است که چرا مکانیزم یکپارچگی شورای همکاری متقابل اقتصادی باید بطور اساسی اصلاح گردد. هنگامی که در سال ۱۹۹۲ بازار داخلی جامعه اقتصادی صورت حقیقت پیدا کند، این امر می تواند به مثابه شکستی برای اعضاء شورای همکاری متقابل اقتصادی باشد. تهدید مذکور به این صورت دیده می شود که یکپارچگی کارآمد در جامعه اقتصادی اروپا و افزایش رقابت در بازارهای داخلی آن، همانند گذشته، کشورهای عضو شورای همکاری متقابل اقتصادی را از دایره روابط اقتصادی اروپا خارج خواهد ساخت و برکردن شکاف اقتصادی و تکنولوژیکی موجود غیر ممکن خواهد شد. طبق این نظر، کشورهای سوسیالیستی باید در مقابل یکپارچگی اقتصادی جامعه اقتصادی اروپا به وسیله ایجا دتغییرات ساختاری در مکانیزمهای همکاری خود، عکس العمل نشان بدهند. تنها در آن صورت است که این کشورها می توانند امیدوار باشند که در تجارت بین المللی بیش از این عقب نمائند و تبدیل به شریک تجاری ای شوند که کشورهای اروپائی آنها را در آینده قابل پیش بینی جدی بگیرند. خلاصه کلام اینکه جدا شدن از روشهای مرسوم تجارت دوجانبه کابلین کشورهای عضو شورای همکاری متقابل اقتصادی و آغاز یک یکپارچگی واقعی، مطلقاً ضروری است. هدف باید سازماندهی تقسیم کار باشد، به نحوی که نه تنها جریان آزاد کالا، پول و تامین مالی دیگرمانعی بر سر راه روابط چندجانبه نباشند بلکه این قبیل جریانها را تشویق نمایند.

ماخذ:

Klaus Bolz, "A New Cooperative Mechanism for the CMEA " Intereconomics , Review of International Trade and Development , Hamburg: vol. 24 Jan/Feb. 1989. pp.41-43.